

MAATSCHAPPELIJKE VORMING

EERSTE GRAAD B-STROOM

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

VVKSO – BRUSSEL D/2011/7841/019
September 2011

(vervangt leerplan D/1997/0279/035)

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs
Guimardstraat 1, 1040 Brussel

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1 Beginsituatie.....	4
2 Algemene pedagogisch-didactische wenken	5
2.1 Mediëren in de B-stroom	5
2.2 Evalueren en rapporteren	5
2.3 Taalbeleid: aandacht voor instructietaal en lesstructuur.....	6
2.4 Leren in samenhang.....	8
2.5 Integratie van informatie- en communicatietechnologie.....	8
3 Pedagogisch-didactische uitgangspunten van het vak MAVO	9
3.1 Visie op het vak MAVO	9
3.2 Verticale samenhang.....	9
3.3 Domeinen	10
3.4 Thema's.....	12
3.5 Vakdoorbrekend werken	12
3.6 De rol van de leraar.....	13
3.7 Algemene doelen	13
4 Specifieke leerplandoelstellingen en bijhorende wenken	14
4.1 Domein tijd en ruimte	14
4.2 Domein functionele informatieverwerking	21
4.3 Domein maatschappelijk en ethisch bewustzijn.....	23
4.4 Domein organisatiebekwaamheid.....	28
4.5 Domein functionele taalvaardigheid	31
4.6 Domein functionele rekenvaardigheid.....	31
5 Minimale materiële vereisten.....	34
5.1 Infrastructuur	34
5.2 Basismateriaal.....	34
5.3 ICT-toepassingen.....	34
6 Lijst van vakgebonden ontwikkelingsdoelen	35
Bibliografie	37

Inleiding

Dit leerplan legt de doelen vast voor de basisvorming MAVO van het 1ste leerjaar B en bvl.

Dit is een graadleerplan waarbij geen verdeling is gemaakt tussen 1ste leerjaar B en bvl. De doelen moeten niet chronologisch behandeld worden. In sommige lessen of projecten kan gewerkt worden rond verschillende doelstellingen. De meeste doelstellingen zullen meerdere keren in een les of project aan bod komen.

Bij de doelstellingen is de verwijzing naar de ontwikkelingsdoelen opgenomen. Leerplandoelstellingen (zowel de algemene als de specifieke) zijn voorwerp van controle door de inspectie. Voor de B-stroom betekent dit dat de school alle doelstellingen en inhouden bij elke leerling moet nastreven.

Het resultaat van dit streven is evenwel geen voorwerp van controle. In die zin is dit leerplan een streefplan. Dit geeft de leraar meer ruimte om het leren van de jongere centraal te stellen.

In de B-stroom heeft de leraar de nodige vrijheid om, rekening houdend met de specifieke situatie waarin hij lesgeeft en in overleg met de directe collega's, een persoonlijke interpretatie te geven via zijn (jaar)planning.

De doelen van het leerplan MAVO kunnen ook via PAV gerealiseerd worden.

Situering van het leerplan

Zie website VVKSO bij de lessentabellen.

1 Beginsituatie

De beginsituatie van jongeren in de B-stroom is zeer specifiek. Mede daardoor is de samenstelling van klassen in de regel ook erg heterogeen.

1ste leerjaar B onthaalt jongeren

- die het basisonderwijs hebben beëindigd zonder getuigschrift;
- die het basisonderwijs niet hebben beëindigd maar op basis van leeftijd de overstap maken naar het 1ste leerjaar B;
- die een getuigschrift basisonderwijs bezitten maar op advies de overstap maken naar het 1ste leerjaar B;
- uit het buitengewoon onderwijs;
- uit de onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers.

Vaak gaat het om jongeren

- met leerstoornissen;
- met een leerachterstand;
- met een andere thuistaal dan het Nederlands;
- met een geringe beheersing van de instructietaal en de schooltaal.

In bvl vinden we jongeren

- die het 1ste leerjaar B al dan niet met vrucht beëindigd hebben;
- die overgaan op basis van leeftijd;
- die na heroriëntering vanuit het 1ste leerjaar A in bvl instromen, zij hebben soms een voorsprong op gebied van algemene vakken;
- die uit de onthaalklas komen voor anderstalige nieuwkomers;
- die uit het buitengewoon (basis)onderwijs komen.

De meeste van deze jongeren zitten nog in volle exploratie van hun persoonlijke talenten en kwaliteiten. Soms komen ze uit maatschappelijk kwetsbare groepen en kenden ze weinig succeservaringen. Meer nog dan ondersteuning voor technisch lezen of rekenen, meer nog dan stimulansen voor hun leercapaciteiten, hebben zij nood aan een motiverende aanpak.

2 Algemene pedagogisch-didactische wenken

2.1 Mediëren in de B-stroom

In de B-stroom staat het welbevinden van de leerling en zijn of haar ontwikkeling centraal. Dat maakt deel uit van een zorgverbreding waarin de sociale en emotionele ondersteuning en vorming een prioriteit zijn. Pedagogisch-didactisch vertalen we dat in de begrippen mediëren en zorg.

Door de leerling als persoon centraal te stellen en niet louter als lerende, krijgt men ook aandacht voor het welbevinden. Het pedagogisch-didactisch handelen richt zich op het totale ontwikkelingsproces van de leerling. Mediëren wil de leerling teruggeven aan zichzelf: hij/zij wordt aangemoedigd, bouwt het zelfvertrouwen op, komt graag naar school en geniet er levensechte leerervaringen.

Mediëren

Dit is een doelgerichte tussenkomst om de leerling te stimuleren zijn/haar cognitieve mogelijkheden beter aan te spreken en in te schakelen. Via *mediërend leren* streeft men ernaar dat de leerlingen – stapsgewijs – zelfstandig kunnen leren en handelen. De begeleiding van het leerproces vindt plaats in de klas door het stellen van leervragen die leerlingen activeren om na te denken, hun gedachten te formuleren en bewust te worden van wat ze leren. Door op deze meer procesgerichte manier te werken, wordt het duidelijk dat elke leerling potentieel heeft om te leren en is differentiëren een logisch gevolg.

Differentiëren

Om te proberen elke leerling zo ver mogelijk te krijgen en op hun niveau aan te spreken, is het nodig dat er gedifferentieerd wordt, zowel naar tempo als naar inhoud. Hiervoor kunnen verschillende werkvormen gehanteerd worden. Hierbij mogen we niet uit het oog verliezen dat de sterkere leerlingen voldoende uitdaging krijgen. Voor anderen is het zinvol om bepaalde vaardigheden extra in te oefenen. De mag- en moettaken die bij de leerlingen gekend zijn uit het basisonderwijs kunnen hier een vervolg krijgen.

2.2 Evalueren en rapporteren

Evaluatie als deel van het leerproces

Elk leerproces eindigt (en start) met een evaluatie en rapportering van de verzamelde gegevens. In een assessmentcultuur wordt evaluatie als een onderdeel van het leerproces gezien en is ze méér dan alleen een beoordeling tijdens een momentopname. De pedagogisch-didactische meerwaarde schuilt in de mogelijke bijsturing van het leerproces, de inzichten in het leerproces en de verhoogde leerlingbetrokkenheid. Dat geeft aanleiding tot nieuwe evaluatievormen zoals coöperatieve evaluatie, peerevaluatie en zelfevaluatie.

Rapportering

Rapporteren is verbonden met evalueren: het communiceren en het aanwenden van de resultaten. Om de rapportering bij de nieuwe evaluatievormen te laten aansluiten zijn de onderstaande aandachtspunten van belang:

- de leerling moet goed weten waarover gerapporteerd wordt;
- de leerling dient te weten op welke manier, met welke evaluatievormen er gewerkt werd/wordt;
- het rapport moet begrijpelijk en duidelijk zijn (schooltaalproblematiek);

- de leerling moet zijn persoonlijke sterkten en zwakten, verbetering of achteruitgang kunnen zien. Persoonlijke resultaten worden niet vergeleken met de referentiegroep.
- rapportering van sociale vaardigheden, attitudes en verwerkingsstrategieën mag niet ontbreken en wordt bij voorkeur mondeling verwoord in het rapport.
- een verbale (geschreven) commentaar verdient aanbeveling zowel bij het werken met een puntenschaal als met een letterschaal.

2.3 Taalbeleid: aandacht voor instructietaal en lesstructuur

Omdat taalbeleid voor de hele school van belang is, wordt iedere leraar en opvoeder erbij betrokken. Iedereen ervaart dat werken aan een taalbeleid de onderwijskwaliteit verhoogt en dat meer leerlingen daardoor de doelen kunnen halen die de school nastreeft.

Taal en denken over het vak zijn nauw met elkaar verbonden. Vooral wanneer de taalvaardigheid van de leerlingen binnen een klas (les) onvoldoende is om de doelen te realiseren, is er behoefte aan een 'taalgerichte vakdidactiek'. Essentieel hierbij is dat de leerling centraal staat, want bij taalgericht vakonderwijs gaat het over goed onderwijs op maat van elke leerling.

Uitgangspunt van taalgericht vakonderwijs is dat taal, leren en denken onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Taalgericht vakonderwijs zoekt naar mogelijkheden om taalontwikkeling, in functie van het leren, in de vaklessen te stimuleren. De vakinhoud staat voorop en daarover lees, praat en schrijf je in schooltaal en in vaktaal. Aandacht voor taal betekent dan dubbele winst.

Taalgericht vakonderwijs is te omschrijven als contextrijk onderwijs, vol interactie en met taalsteun. De begrippen context en interactie zijn niet specifiek voor taalgericht vakonderwijs. Alle leraren werken met contexten en samenwerkend leren levert veel zinvolle interactie op. Voor vaktaalleren is aandacht voor beide echter onmisbaar. Door de leerlingen daarbij op verschillende manieren taalsteun te geven, kan je het leerproces versterken.

Taalsteun

Oprachten moeten voor leerlingen talig toegankelijk zijn. Enerzijds kan taalsteun verwijzen naar het begrijpelijker maken van lessen, bronnen, opdrachten en examens. Anderzijds kan taalsteun ook opgevat worden als een vorm van extra ondersteuning bij talige opdrachten.

Enkele tips i.v.m. taalsteun voor MAVO:

- Wees consequent bij het hanteren van begrippen en beperk het begrippenkader.
Het gevaar bestaat dat leraren het begrippenkader te snel willen uitbreiden zonder rekening te houden met de talige capaciteiten van leerlingen. Het verwerven van begrippen gebeurt best door middel van de specifieke woordenschatdidactiek die ook in Nederlands gehanteerd wordt.
- Gebruik waar mogelijk visuele ondersteuning: duidelijke figuren, prenten, afbeeldingen, schema's, stappenplannen, ...
Voorbeelden die in dit leerplan voorkomen:
 - hanteren van modellen, afbeeldingen, videofragmenten, enz.
 - tabel, grafiek, diagram gebruiken

- Hanteer een duidelijke instructietaal.

In de leerplandoelstellingen is door middel van de werkwoorden nauwkeurig verwoord wat de leerling moet kunnen. Het is belangrijk dat zowel tijdens de lessen, tijdens de opdrachten en de evaluatiemomenten deze instructiewoorden getraind worden.

Voorbeelden uit dit leerplan:

- ... aantonen aan de hand van voorbeelden
- ... benoemen ...
- In concrete voorbeelden aantonen ...
- ... verschillen illustreren ...

Als we 'goed' onderwijs willen geven dan is er aandacht voor (school)taal nodig. De leraar MAVO verzorgt zijn taal en gebruikt de juiste vaktermen (vaktaal). Daarnaast heeft hij aandacht voor woordenschatverwerving en een heldere instructietaal, zowel tijdens de lessen als in taken, opdrachten en toetsen.

Gezien de heterogene instroom in de eerste graad gaat de school het best met goede instrumenten de beginsituatie van de (schoolse) taalvaardigheid na om daarna de gepaste remediëring en begeleiding op te starten.

In de eerste graad betekent dit dat de school een werking opzet om de schoolse taalvaardigheid te verhogen, om de kwaliteit van het onderwijs en zo de slaagkansen van alle leerlingen te garanderen door aandacht te hebben voor:

- een duidelijke en transparante lesstructuur,
- een duidelijke en heldere instructietaal in lessen, opdrachten, toetsen en proefwerken,
- taalvaardigheidontwikkeland onderwijzen via actieve werkvormen en aandacht voor het gebruik van teksten in de les,
- duidelijke begripsverklaring en expliciteren van schooltaalwoorden,
- aanschouwelijk werken met authentiek materiaal,
- (schooltaal)woordenschatverwerving d.m.v. de woordenschatdidactiek die in het leerplan Nederlands beschreven staat,
- activering van de voorkennis van de leerling,
- instrumenten om de beginsituatie voor taalvaardigheid te kunnen vaststellen,
- maatregelen voor leerlingen met leerstoornissen als dyslexie.

Context

Onder context verstaan we het verband dat gelegd wordt tussen de nieuwe leerinhoud, wat de leerling al aan voorkennis meebrengt zowel vanuit zijn eigen leefwereld als vanuit andere vakken en de wereld buiten de school zowel op inhoudelijk als op talig vlak. Welke aanknopingspunten reiken we onze leerlingen aan? Welke verbanden laten we hen zelf leggen met eerdere ervaringen? Wat is hun voorkennis?

Via een meer projectmatige aanpak bij het nastreven van de doelstellingen bekomt men contextrijke lessen die vaak meer bekljvend werken.

Interactie

Leren is een interactief proces: kennis groeit doordat je betekenissen, opvattingen, enz. deelt met anderen.

Leerlingen worden aangezet tot gerichte interactie over de leerinhoud, in duo's, in groepjes of klassikaal. Opdrachten worden zo gesteld dat leerlingen worden uitgedaagd om in interactie te treden. Elkaar bevragen, informatie geven, spreken, schrijven zijn middelen om in interactie te treden. Hierbij is het belangrijk dat er ruimte wordt gegeven aan de leerling voor eigen inbreng.

2.4 Leren in samenhang

Om leerlingen in de B-stroom te ondersteunen in hun groei naar maatschappelijke (zelf)redzaamheid kunnen scholen ervoor kiezen het leren in samenhang meer kansen te geven. Een mogelijkheid hiervoor is te werken met één of andere vorm van geïntegreerd of vakoverschrijdend werken: leerinhouden uit verschillende vakken worden in onderlinge samenhang en in een mix van leeromgevingen aangeboden.

Vakkenintegratie gaat uit van dwarsverbanden, relaties en transfermogelijkheden tussen de vakken op niveau van de doelen. Bovendien kan er ruim aandacht besteed worden aan algemene onderwijsdoelen zoals leren leren, leren samenwerken, leren met behulp van bronnen, zelfstandig leren en verantwoordelijkheid dragen.

2.5 Integratie van informatie- en communicatietechnologie

ICT is algemeen doorgedrongen in de maatschappij en in het dagelijkse leven van de leerling. Hierbij moet ICT ruimer gezien worden dan louter computergebruik. Het gebruik van sociale netwerken, smartphones, digitale fotografie en muziek ... behoren tot de leefwereld van heel wat leerlingen in de B-stroom. Het is dan ook logisch dat sommige van deze toepassingen, daar waar zinvol, geïntegreerd worden in de lessen. Het geregeld gebruik van ICT in de lessen mavo zal aan de leerlingen de kansen bieden om ICT-vaardigheden te verwerven. Een uitgebouwde elektronische leeromgeving kan werkvormen voor begeleid zelfstandig leren, interactief leren of leren in een open leercentrum versterken.

Concretisering:

- ICT als leermiddel in de lessen gebruiken bij visualisaties of om informatie op te zoeken;
- de oefeningen kunnen eventueel in een elektronisch leerplatform geïntegreerd worden;
- internet kan gebruikt worden om met elkaar te communiceren via e-mail, via de website van de school of via een elektronische leeromgeving;
- afhankelijk van de mogelijkheden van de leerlingen en de afspraken hieromtrent op school, kan de leraar gebruik maken van het schoolplatform om aanvullend materiaal en/of opdrachten digitaal ter beschikking te stellen.

3 Pedagogisch-didactische uitgangspunten van het vak MAVO

3.1 Visie op het vak MAVO

In Maatschappelijke Vorming verwerven de leerlingen:

- kennis van en inzicht in zichzelf, in hun omgeving en hun relatie tot die omgeving.
- vaardigheden om vat te krijgen op de werkelijkheid waarin ze leven: ze leren zinvol functioneren in hun omgeving.
- attitudes of houdingen ten aanzien van hun omgeving. Het begrip omgeving moet hier wel in een ruime betekenis worden bekeken. Het verwijst zowel naar de fysische als de sociale en culturele omgeving van de leerlingen.

Maatschappelijke Vorming heeft fundamenteel te maken met de wijze waarop de leerlingen de realiteit ervaren. Die realiteit heeft drie grote aspecten:

- het sociale karakter van de mens. Een volwaardig menselijk bestaan is slechts mogelijk als men tot een "goede" deelname aan de gemeenschap komt. Dit geldt evenzeer voor de realisatie van de eigen bestemming in de meest diepe en religieuze zin.
- de typische problemen die zich overal en altijd stellen waar de mens het leven in gemeenschap tracht te realiseren. Het betreft hier problemen van macht en vrijheid, van het vastleggen van spelregels, van gelijkheid en ongelijkheid, van rechtvaardigheid, van samenwerking en conflict, van waarden en belangen, van orde en contestatie.
- de instellingen en structuren die de samenleving (of delen ervan) in feite regelen, ten goede of ten kwaade: het gezin, het economisch systeem, het politiek systeem, de kerken, de gemeente, het onderwijssysteem, de gezondheidszorg, enz.

Maatschappelijke vorming beperkt zich niet alleen tot vorming in sociale relaties. In elk van de hierboven genoemde aspecten wil maatschappelijke vorming het nodige inzicht bevorderen, bepaalde houdingen ontwikkelen en de nodige vaardigheden bijbrengen.

3.2 Verticale samenhang

3.2.1 Samenhang met het basisonderwijs

De leerplandoelen voor maatschappelijke vorming sluiten nauw aan bij en bouwen verder op de leerplandoelen die in het leergebied wereldoriëntatie van het lager onderwijs werden geformuleerd. De dimensies maatschappij, tijd en ruimte vormen de verbindingspijlers tussen het lager onderwijs en de B-stroom.

Bij de ontwikkeling van de eindtermen voor Wereldoriëntatie werd ook rekening gehouden met het feit dat kinderen opgroeien in een multi-etnische en multiculturele samenleving. Aandacht voor diversiteit in al haar vormen is een opdracht voor elke school.

In sommige gevallen zijn de doelen BaO en B-stroom zelfs gelijklopend. **De reden hiervoor is dat de doelen van het lager onderwijs niet altijd als bereikt kunnen beschouwd worden.** Het is evident dat deze doelen in de eerste graad weliswaar in een andere context ingekleurd worden, aangepast aan de leeftijd van de leerlingen en ingevuld volgens de opgenomen thema's.

Voorbeelden

Domeinen WO BaO	Domeinen Ip MAVO B-stroom	Domeinen ET PAV 2 ^{de} graad
Mens	Maatschappelijk en ethisch bewustzijn	Maatschappelijk en ethisch bewustzijn
Maatschappij		
Tijd	Tijd en Ruimte	Tijd en ruimte
Ruimte		
Bronnen	Organisatiebekwaamheid	Organisatiebekwaamheid
	Functionele informatieverwerving	Functionele informatieverwerving
Techniek		
Wetenschappen		
	Functionele taalvaardigheid	Functionele taalvaardigheid
	Functionele rekenvaardigheid	Functionele rekenvaardigheid

3.2.2 Samenhang met PAV 2de graad

Hoewel het nieuwe leerplan MAVO al meer open is dan het leerplan van het basisonderwijs, zullen de meeste activiteiten nog erg gestuurd en begeleid verlopen. In de tweede graad gaan leerlingen al meer zelfstandig maar nog steeds onder begeleiding verantwoordelijkheid opnemen.

3.3 Domeinen

In het basisonderwijs vinden we binnen WO de domeinen maatschappij, tijd en ruimte terug. Dat vertaalt zich in mavo in de domeinen “**Tijd – en ruimtebewustzijn**” en “**Maatschappelijk en ethisch bewustzijn**”. Onze leerlingen leven in deze maatschappij, in deze tijd en in een welbepaalde omgeving. Deze domeinen vormen dan ook de kern van het leerplan MAVO.

Het domein “**Organisatiebekwaamheid**” biedt kansen om jongeren te leren hun leven en zichzelf te organiseren, ze leren hun activiteiten plannen.

De laatste drie domeinen vallen onder “*functionele geletterdheid*”. Geletterdheid is de kennis en vaardigheid die je nodig hebt om:

- basisvaardigheden ICT te hanteren, “**Functionele informatieverwerving**”.
- via geschreven taal te communiceren en informatie te verwerken, “**Functionele taalvaardigheid**”.
- met numerieke en grafische gegevens om te gaan, “**Functionele rekenvaardigheid**”.

3.3.1 Maatschappelijk en ethisch bewustzijn

In een aantal ruimere maatschappelijke verschijnselen en mechanismen (bijvoorbeeld deelnemen aan verkiezingen, werkloosheidsuitkering, enz.) vervullen de leerlingen nog geen actieve rol. Ze worden er echter wel mee geconfronteerd door wat ze opvangen via hun ouders, kennissen, de media, enz. Het accent ligt op het verwerven van gefundeerde, onderbouwde, verantwoorde, goed geargumenteerde inzichten, uiteraard op een niveau dat aangepast is aan de specifieke mogelijkheden van deze leerlingen.

Er zijn echter verschijnselen en mechanismen (bijvoorbeeld de multiculturele samenleving, verkeersveiligheid, enz.) waar de leerlingen wel rechtstreeks mee te maken hebben. Bijgevolg moet ook het ontwikkelen van vaardigheden en attitudes in dat kader worden nagestreefd.

Bij de inhoudelijke afbakening richt de leraar zich best op aspecten **uit de leefomgeving van de leerling**.

Het gaat niet enkel om het verwerven van kennis, vaardigheden en inzichten, maar ook om het verwerven van een houding van kritisch, maar respectvol kijken naar de andere en het andere, bijvoorbeeld doel 25: "De leerlingen leren aandacht hebben voor sociale rechtvaardigheid door kennis te maken met de Rechten van de Mens en van het Kind."

3.3.2 Tijd – en ruimtebewustzijn

Binnen de dimensie *tijd* verwerven leerlingen kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes ten aanzien van oriëntatie in de historische tijd.

Wat het historisch bewustzijn betreft, is het van belang dat de leerlingen tot het inzicht komen dat het leven van mensen - ook hun eigen leven - in belangrijke mate beïnvloed wordt door de tijd waarin ze leven. Het is eveneens van belang dat de leerlingen hun eigen bestaan leren zien als historisch bepaald en bepalend: de wereld van nu werd bepaald door de wereld van gisteren en is bepalend voor de wereld van morgen.

Binnen de dimensie *ruimte* verwerven leerlingen kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes ten aanzien van de oriëntatie in de ruimte.

De leerlingen moeten zich kunnen oriënteren in de ruimte, vooral in de eigen omgeving. Hierin neemt het ontwikkelen van kaartvaardigheid in al zijn vormen (kaarten, routeplanner, enz.) een belangrijke plaats in. Niet zozeer vanuit het perspectief van het verwerven van topografische kennis, maar **gericht op praktische bruikbaarheid**.

3.3.3 Organiseerbekwaamheid

Jongeren leren **hun leven** en zichzelf organiseren en **hun activiteiten** plannen. Hierbij moeten ze rekening houden met tijdgebruik, beschikbare ruimte, noden en eisen van anderen, materiële vereisten en hun persoonlijke mogelijkheden.

Wat de dagelijkse tijd betreft, is het vooral van belang dat de leerlingen greep krijgen op de eigen tijd. Dit is voor deze leerlingen een grote uitdaging. Ze leven immers sterk momentgebonden en hebben een beperkt concentratievermogen. Hierdoor wordt ook hun leerproces bemoeilijkt. Het niet kunnen hanteren van de dagelijkse tijd is onder meer één van de belangrijkste oorzaken van een minder efficiënte studiemethode.

3.3.4 Functionele informatieverwerving

In onze huidige maatschappij zou iedereen in staat moeten om zich op een flexibele en **zelfstandige wijze** een weg te zoeken in de grote informatiestroom.

Ook vanuit didactisch en leertheoretisch standpunt wordt het belang van deze vaardigheden onderstreept. Binnen de huidige visie op leren, is "leren" een actief proces waarbij de leerlingen veeleer autonome leeders worden.

De bronnen waarvan in deze leerplandoelen sprake is, zijn ruim geïnterpreteerd. Het gaat niet enkel om historische verhalen of traditionele informatieve teksten in jeugencyclopédieën maar ook om goed beeldmateriaal, (gebruiks-)voorwerpen, informatie op internet, in musea, enz.

3.3.5 *Functionele taalvaardigheid*

Hebben jongeren in deze tijd genoeg vaardigheden om actief deel te nemen aan de samenleving? De klassieke probleemomschrijving van niet kunnen lezen en schrijven voldoet niet meer. Functionele taalvaardigheid ontwikkelt *'kennis en vaardigheden die een persoon in staat stellen om (geschreven) taal te gebruiken als middel voor communicatie en informatieverwerking'*.

Voor een jongere betekent dit een lees- en schrijfvaardigheid die **past bij de eigen leeftijd en de levensomstandigheden**, bijvoorbeeld een uitnodiging voor een verjaardagsfeestje kunnen ontcijferen, informatie kunnen lezen en invullen op documenten en formulieren, opdrachten interpreteren en verwerken, het kunnen lezen van de ondertiteling van films op televisie, globaal een krant kunnen lezen, enz. Afspraken en samenwerking met de vakgroep Nederlands zijn noodzakelijk.

3.3.6 *Functionele rekenvaardigheid*

Voor het verwerven van rekenvaardigheden staat de functionaliteit centraal. Het is immers van fundamenteel belang voor een volwaardige deelname aan de maatschappij en het beroepsleven dat jongeren **rekenvaardig** zijn in **functionele situaties**. Ondersteuning met gepaste hulpmiddelen kan hierbij nodig zijn. De functionaliteit centraal stellen betekent concreet dat er uitgegaan wordt van situaties of contexten uit het dagelijks leven, bijvoorbeeld zakgeld beheren, resterende belwaarde berekenen, bus- en treintabellen lezen, tijdsplanning opmaken, enz.

Het aanbieden van steeds wisselende contexten zal de leerlingen aanzetten tot het hanteren van verschillende zoek- en oplossingsstrategieën.

Afspraken en samenwerking met de vakgroep wiskunde zijn noodzakelijk.

3.4 Thema's

De leerplandoelen van de bovenvermelde domeinen kunnen best gerealiseerd worden in concrete thema's. Dit leerplan geeft de scholen de vrijheid om de doelen na te streven via eigen goedgekozen thema's. Voor de selectie van deze thema's wordt rekening gehouden met de specificiteit van de leerlingen en met de leefomgeving waarin zij moeten kunnen functioneren.

De wijze waarop de leerplandoelen worden geformuleerd en het ordeningsprincipe dat daarbij wordt gehanteerd, impliceren in geen geval een verplichting voor de manier waarop men de leerplandoelen moet nastreven.

3.5 Vakdoorbrekend werken

Het is van groot belang voor de samenhang van ons onderwijs, dat elke leraar op de hoogte is van wat collega's in andere vakken doen. Scholen kunnen kiezen voor een geïntegreerde aanpak waarbij zij de doelen voor verschillende vakken realiseren vanuit geïntegreerde projecten. Een verwijzing van de ene vakleraar naar de lessen van een collega laat de leerlingen minstens aanvoelen dat de verschillende vakken van een schoolweek onderling samenhangen en dat ze uiteindelijk gaan over dezelfde werkelijkheid.

3.6 De rol van de leraar

Vanuit hedendaagse opvattingen over leren bestaat de rol van de leraar vooral in:

- het begeleiden van leerprocessen; kennis en inhouden zijn geen doel op zich, maar middel om de totale persoon van de leerling te ontwikkelen. Zo wordt de leraar eerder mentor/ coach.
- het leren van de leerlingen centraal te zetten, vertrekkend vanuit de eigenheid van elke individuele leerling. Dat betekent ook gepast omgaan met de grote diversiteit om de optimale ontwikkeling van elke leerling te garanderen.
- de grenzen van het eigen vak te overstijgen door in gesprek te gaan met andere vakken, door open te staan voor veranderingen in de maatschappij en door hedendaagse technologieën toe te passen.
- het zoeken naar aanknopingspunten tussen het leven van deze jongeren en de doelen die we via bepaalde inhouden willen nastreven.

3.7 Algemene doelen

Om dit te realiseren streven we in MAVO onderstaande algemene doelen na:

- A 1 Inzicht verwerven in maatschappelijke verschijnselen en mechanismen.
- A 2 Vaardigheden en attitudes verwerven om in de maatschappij zinvol en weerbaar te functioneren.
- A 3 Maatschappelijke betrokkenheid ontwikkelen.
- A 4 Zijn tijd ordenen, plannen en juist inschatten.
- A 5 Historisch bewustzijn ontwikkelen.
- A 6 Zich oriënteren in de ruimte.
- A 7 De relatie tussen de mens en de ruimte die men benut observeren, ontleden en verklaren.

4 Specifieke leerplandoelstellingen en bijhorende wenken

De specifieke doelen concretiseren de algemene doelen.

Deze leerplandoelstellingen moeten niet gelezen worden als een chronologische lijn voor de uitwerking in lessen. Bij de uitwerking van lessen, projecten (al of niet vakdoorbrekend, al of niet binnen het PAV-concept) gaat het steeds over één of meerdere van onderstaande doelstellingen.

Het gaat hier om minimumdoelen die bij elke leerling moeten nagestreefd worden. Om elke leerling te blijven uitdagen, nemen we in de didactische wenken waar mogelijk ook kansen tot uitbreiding en verdieping op.

4.1 Domein tijd en ruimte

1	De leerlingen kunnen figuren en gebeurtenissen die belangrijk zijn bij het onderwerp, het thema of project op een gegeven tijdband plaatsen.	OD 12
<p>Wenken :</p> <ul style="list-style-type: none">✓ Het gaat hier om het situeren op een tijdband. Een mogelijke toepassing kan zijn het situeren binnen de vier historische periodes. In de eindtermen WO voor het basisonderwijs worden volgende periodes gehanteerd: prehistorie/oudheid, middeleeuwen, nieuwe tijden, onze tijd. Het leerplan WO vanuit het VVKBaO gaat hierin verder door zes periodes te hanteren. Het kennen van deze periodes en de bijhorende data is geen doel op zich. Omwille van de heterogene instroom mag een bepaalde voorkennis niet verondersteld worden.✓ De nauwkeurigheid van het op een tijdband plaatsen zal afhankelijk zijn van het onderwerp. Sommige zaken moeten nauwkeurig gesitueerd worden, bijv. eigen familie (geboortedatum ouders, broers en zussen en mezelf). In andere gevallen volstaat het de figuren en gebeurtenissen in de correcte periode te plaatsen, bijv. de ontdekking van Amerika.✓ Figuren en gebeurtenissen zijn niet noodzakelijk 'historische' figuren en gebeurtenissen. <p>Media</p> <ul style="list-style-type: none">✓ Strips: Asterix, Alex, Papyrus, Robert en Bertrand, Suske en Wiske, ...✓ Filmfragmenten: Braveheart, Kruistocht in spijkerbroek, Oorlogswinter, Oliver Twist, Daens, ...✓ TV-series: Rome, Blackadder,.. <p>ICT</p> <ul style="list-style-type: none">✓ Time rime (website om zelf een tijdband te maken)✓ Wikipedia (wat gebeurde op deze dag)✓ Youtube (filmfragmenten, muziek, beeldmateriaal, ...) <p>Andere</p> <ul style="list-style-type: none">✓ Spelvorm: kwartet met beelden uit historische periodes✓ Musea die zich specifiek toeleggen op één bepaalde periode✓ Spelvorm / fotokwis: wat hoort niet thuis in deze periode		

2	De leerlingen kunnen aan de hand van voorbeelden verschillen aantonen tussen het dagelijks leven van jongeren uit een andere tijd en plaats met hun eigen leven.	OD 14
---	---	-------

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ De voorbeelden worden aangeboden door de leerkracht
- ✓ Voorbeelden geven van verschillen
- ✓ Voorbeelden gebruiken die raken aan de leefwereld van jongeren: vrijetijdsbesteding, wonen, kleding, kinderrechten, communicatie, onderwijs, vervoer, enz.
- ✓ Suggestie voor een leerlijn is dat doel 2 in het 1ste leerjaar B aan bod komt, doel 3 is dan de volgende stap in de leerlijn.

Media

- ✓ Werken met film**fragmenten**: Babel, Daens, Slumdog Millionair, Kruistocht in spijkerbroek, De Witte, De vliegeraar, ...
- ✓ Stripreeksen: Alex, Suske en Wiske, ...
- ✓ Link met jeugdboeken (vb. De Driehonderdste,)

Hier zitten zeker kansen om vakoverschrijdend aan de slag te gaan in samenwerking met Nederlands of andere vakken.

ICT

- ✓ Youtube
- ✓ Google afbeeldingen

Andere

- ✓ Vertrekken vanuit info DIGO's, 11 11 11, straatkinderen Brazilië, kindsoldaten ...
- ✓ Kinderarbeid, mijnen, textielindustrie, ...
- ✓ Kinderrechten
- ✓ Schoolgaan van grootouders en nu, grootouders in de klas
- ✓ Sprekers in de klas: NGO's, allochtone leerlingen uit hogere klassen, diversiteit in de eigen klas, ...
- ✓ Speelgoed van vroeger en nu, speelgoedmuseum, ...
- ✓ Mijn dag nu vergelijken met een dag uit het leven van een kind in Afrika of honderd jaar geleden.
- ✓ Zoekopdracht: vergelijk 2 foto's, zoek de verschillen
- ✓ Breughel, Ötzi, ...

Hier zitten zeker kansen om vakoverschrijdend aan de slag te gaan in samenwerking met bijvoorbeeld godsdienst of andere vakken.

3	De leerlingen kunnen onder begeleiding conclusies formuleren over de verschillen tussen het dagelijks leven van jongeren uit een andere tijd en plaats met hun eigen leven.	OD 14
---	--	-------

Wenken :

Beheersingsniveau:

- ✓ Conclusies formuleren onder begeleiding
- ✓ Conclusies formuleren onder begeleiding veronderstelt dat de leraar schrijfkaders/ spreekkaders hanteert om leerlingen hierbij te ondersteunen.
- ✓ Je zou kunnen vertrekken vanuit vergelijkende lijsten waarbij de leerlingen aankruisen wat van toepassing is
- ✓ Conclusies formuleren i.v.m. verschillen bouwt verder op het vaststellen van de verschillen (doel 2). Leraar en leerlingen gaan samen op zoek naar oorzaken.
- ✓ Hier komt via de thema's ook het domein MEB (maatschappelijk en ethisch bewustzijn) in beeld.
- ✓ Conclusies formuleren veronderstelt afstemming met de leraar Nederlands.

ICT

- ✓ Gebruik maken van voorgedrukt schrijfkader, aankruislijst, ...

4

De leerlingen kunnen aan de hand van eenvoudige bronnen / materialen het dagelijks leven van mensen uit een andere tijd vergelijken met hun eigen leven en daar onder begeleiding conclusies uit trekken.

OD 15

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Zelf eenvoudige bronnen/ materialen kunnen vinden
- ✓ Dit doel is een logische volgende stap na doelen 2 en 3
- ✓ Conclusies formuleren onder begeleiding
- ✓ Conclusies formuleren onder begeleiding veronderstelt dat de leraar schrijfkaders/ spreekkaders hanteert om leerlingen hierbij te ondersteunen.

Andere

- ✓ Foto's, schilderijen, concrete voorwerpen van grootouders, ...

Bij het nastreven van dit doel wordt ook gewerkt aan doelen Functionele Informatieverwerking (15, 16, 20)

5

De leerlingen kunnen zich, in voor hun zinvolle situaties, situeren in de ruimte door gepaste termen te gebruiken

OD 17

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Actuele en zinvolle termen aanreiken bijv. wijk, dorp, deelgemeente, stad, provincie, regio, gewest, gemeenschap, land, continent, zee, oceaan, ...
- ✓ Niet de bedoeling van woordenschatlijstje te maken om uit het hoofd te leren.
- ✓ "Zinvolheid" is afhankelijk van situatie, onderwerp, thema, project (verkeer, verkiezingen, bosklassen, studiereizen, ...)
- ✓ Minimaal het receptief hanteren van de termen, waar zinvol en haalbaar ook productief gebruiken

Media

- ✓ Ondersteunend visueel materiaal bijv. kaarten, atlas, wereldbol, kaartpuzzels, ...

ICT

- ✓ Google Earth
- ✓ GIS Vlaanderen (kleurenortho) (www.gisvlaanderen.be)
- ✓ Websites van gemeenten, provincies, enz. ...

Andere

- ✓ Plaatselijke toeristische diensten
- ✓ Woordenschatverwerking verloopt via de geëigende didactiek (zie leerplan Nederlands)
- ✓ Projecten hierrond kunnen in samenwerking met techniek en Nederlands

6	De leerlingen kunnen een landelijk, stedelijk, industrieel en toeristisch landschap herkennen en benoemen door gericht waarnemen of na onderzoek aan de hand van een beperkt aantal criteria.	OD 18 OD 22
---	--	----------------

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Kennen: inrichtingselementen gekoppeld aan de vier landschappen:
 - 4 soorten landschappen kunnen opnoemen,
 - kenmerken van de landschappen afleiden uit visueel materiaal,
 - visueel materiaal benoemen aan de hand van de kenmerken
- ✓ Toepassen: concrete inrichtingselementen herkennen en toepassen op visueel materiaal

Media

- ✓ Visueel materiaal: omgeving van de school, de eigen gemeente, foto's, luchtfoto's, documentaire, studiereis, ...

ICT

- ✓ Presentatie (gebruikmakend van presentatiesoftware) maken met beelden van de verschillende landschappen samen met de leerlingen of als verwerkingsopdracht
- ✓ Google afbeelding, Google Earth, ...
- ✓ Ronde van Vlaanderen

Andere

- ✓ Werken met een kijkwijzer met een beperkt aantal criteria om de 4 landschappen te herkennen en benoemen
- ✓ Ideaal voor groepswork, hoekenwerk, ...
- ✓ Gebruik maken van vakantiefoto's

7	De leerlingen kunnen op een kaart van Vlaanderen, België of op een kaart van andere bestudeerde gebieden belangrijke plaatsen situeren die zinvol zijn bij het onderwerp, het thema of project.	OD 19 OD 25
---	--	----------------

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Het leerproces verloopt via de volgende stappen:
 - Plaatsen terugvinden
 - Plaatsen situeren:
 - aanduiden op een kaart
 - correct taalgebruik om plaatsen te situeren ten opzichte van ..., bijv. ten noorden van, in het zuiden van
 - vergelijken qua grootte, belangrijkheid, ...
 - Parate kennis opbouwen voor functioneel gebruik, geen blinde kaarten
- ✓ Vanuit de eigen omgeving (eigen gemeente), de provincie(s), België en België in Europa
- ✓ Atlas leren gebruiken, register en legende gebruiken, windstreken kennen, coördinaten leren lezen en gebruiken

Media

- ✓ (elektronische) wandkaarten, wereldbol, ...

ICT

- ✓ Pins laten plaatsen op Google Maps met bijhorende foto's

- ✓ Toeristische websites
- ✓ Kaart van de spoorwegen

8 De leerlingen kunnen een kaart of plattegrond gebruiken om hun weg te vinden.

OD 20
OD 24

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Functioneel doel:
 - oriënteren
 - weg vinden aan de hand van een kaart of plattegrond

Media

- ✓ Kaarten, plattegrond, wegenkaart, stadsplan, ...

ICT

- ✓ Eens werken met een gps routeplanners, een schooluitstap of wandeling laten uitwerken.
- ✓ Werken met presentatiesoftware en animatiepaden

Andere

- ✓ Aandacht voor de basisbouwstenen om een kaart te kunnen gebruiken om je weg te vinden: legende, windstreken, ..., om vat te krijgen op de wereld,
- ✓ Aandacht voor taal "ten oosten van", "ten westen van), ten opzichte van elkaar aangeven, (= taalbeleid)
- ✓ Aandacht voor de elektronische vormen van kaarten.

9 De leerlingen kunnen de gevaarlijke punten in de buurt van de school aanduiden.

OD 26

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Aanduiden op een kaart van de schoolomgeving
- ✓ Ter plekke deze punten aanduiden
- ✓ Verwoorden van wat er gevaarlijk is
- ✓ Link met doel 17 en 18

Media

- ✓ Plattegrond van de schoolomgeving
- ✓ Verkeersborden, informatieborden, pictogrammen

Andere

- ✓ Misschien vertrekken van een politierapport / krantenartikels over onveilige plaatsen in de buurt
- ✓ Onderzoeken waarom de situaties daar onveilig zijn.
- ✓ Politie uitnodigen in de school
- ✓ Foto's op een plattegrond laten plaatsen

10	De leerlingen zijn bereid hun gedrag aan te passen aan de gevaarlijke punten in de buurt van de school.	OD 26
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ We streven naar een attitude. ✓ In de buurt van de school en op weg naar school <p>Andere</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Inoefenen gebeurt in het verkeer via wandelroutes, fietsrally, ... 		
11	Leerlingen kunnen de verschillen in wonen tussen vroeger en nu, hier en elders aantonen aan de hand van voorbeelden.	OD 27 OD 28
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Concretiseren van vroeger en nu, hier en elders in termen van klimaat, bouwmaterialen, landschap, samenlevingsvormen, levensstijl en beroepsactiviteit ✓ Vertrekkend vanuit concrete bronnen bijv. beelden, teksten, getuigenissen, ... ✓ 'Aantonen' betekent: verschillen afleiden uit voorbeelden en benoemen <p>Media</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Woonvormen kunnen aangereikt worden aan de hand van spelvormen zoals memory, pictionary ✓ Concrete bronnen bijv. beelden, teksten, getuigenissen, ... <p>ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Websites van kranten ✓ Websites van heemkundige kring <p>Andere</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Grootouders in de klas ✓ Mensen uit andere culturen 		
12	De leerlingen kunnen op basis van de vergelijking van verschillen tussen wonen vroeger en nu, hier en elders conclusies trekken onder begeleiding.	OD 28
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Minimaal een aantal verschillen verklaren, stilstaan bij de oorzaken en/ of gevolgen ✓ Besluiten trekken onder begeleiding ✓ Concretiseren van vroeger en nu, hier en elders in termen van klimaat, bouwmaterialen, landschap, samenlevingsvormen, levensstijl en beroepsactiviteit ✓ Vertrekken vanuit concrete bronnen bijv. beelden, teksten, getuigenissen, ... <p>Andere</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Hier zijn linken te leggen met doelen uit het domein MEB ✓ Lees- en schrijfkaders ter ondersteuning 		

13	De leerlingen kunnen enkele belangrijke factoren opnoemen die het ontstaan van een stad verklaren.	OD 29
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Factoren afleiden uit een onderzoek met behulp van kaarten en tijdband ✓ Een drietal factoren opnoemen ✓ Factoren als ligging (aan waterwegen, kruising van wegen, hoogte, ...), economische activiteit, bescherming, administratie (bijv. fusies, ...), ... <p>Media</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Kaarten, tijdband, bronnen, ... ✓ Stadsgids <p>ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Websites van steden en gemeenten ✓ Historische websites <p>Andere</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Bezoek aan toeristische dienst, stadsmusea, ... 		
14	De leerlingen kunnen in een stad sporen uit het verleden herkennen en hun doel in het verleden verduidelijken.	OD 30
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Sporen uit het verleden aanwijzen ✓ Benoemen ✓ Functie(s) hiervan in het verleden geven ✓ Opvallende, duidelijke sporen uit het verleden: gedenkplaten, standbeelden, ruïnes, grenspalen, monumenten, fonteintjes, badhuizen, kerken, schandpalen, kastelen, ... <p>Andere</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Verband met het verleden en evolutie ten opzichte van nu ✓ Aanwijzen van sporen in de realiteit of op visueel materiaal ✓ Stadswandeling, studiereizen, ... ✓ Stadsgids, heemkundige kring, interview met ouderen, ... 		
15	De leerlingen kunnen onder begeleiding een actuele gebeurtenis situeren in tijd en ruimte.	OD 36
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Het verband leggen tussen actuele gebeurtenissen en hun voorgeschiedenis (oorzaak-gevolgperspectief) 		

- ✓ Actuele gebeurtenissen vergelijken met gelijkaardige feiten vroeger en elders

Media

- ✓ Kranten, jeugdjournaal, ...
- ✓ Dvd's National Geographic, ...

Andere

- ✓ Cultureel erfgoed: optochten, processies, ...
- ✓ Twee aangeboden informatiebronnen vergelijken

4.2 Domein functionele informatieverwerving

16	De leerlingen kunnen onder begeleiding eenvoudige bronnen en levende getuigen raadplegen.	OD 13
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Raadplegen op 'beschrijvend niveau' (zie leerplan Nederlands): <ul style="list-style-type: none"> - <i>kopiërend</i>: geen wezenlijke verwerking; 'letterlijke' opname; letterlijke weergave; - <i>beschrijvend</i>: verwerking van de informatie; informatie zonder noemenswaardige veranderingen qua inhoud, formulering of structuur; weergave met eigen woorden <p>Andere</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Lees- en schrijfkaders ter ondersteuning ✓ Geschreven, gesproken en visuele bronnen 		
17	De leerlingen ontwikkelen kritische zin bij het omgaan met informatie.	OD 16
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Dit is een attitude ✓ Dit vereist ook een zekere kennis en vaardigheden: <p>Dat houdt in dat de leerlingen inzien dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - bronnen worden gemaakt of verteld met bepaalde bedoelingen (zoals overtuigen, ontroeren, informeren, ...), - overblijfselen van vroeger soms onvolledig zijn en niet meer met zekerheid juist opnieuw samen te stellen zijn, - vaak slechts een onvolledig beeld kan worden geschetst van wat of hoe iets vroeger is geweest, - verschillende bronnen dezelfde historische gebeurtenissen anders kunnen weergeven, - er een onderscheid is tussen een mening over een historisch feit en het feit zelf. <p>Media</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Films: Forrest Gump, ... <p>Andere</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Vrijheid aan de leraar om zelf bronnen aan te bieden of zelf bronnen te laten zoeken, kan deel zijn van een 		

	<p>ontwikkelingslijn.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Het gebruik van Photoshop in media ✓ Bronnen kunnen historische bronnen zijn, maar ook hedendaagse media: tv-journaal, kranten, ... ✓ Een nieuwsitem in twee bronnen vergelijken. 	
18	<p>De leerlingen kunnen informatie halen uit wegwijzers, pictogrammen en informatieborden die voor hen belangrijk zijn.</p>	OD 21
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Vertellen welke informatie wordt doorgegeven <p>Andere</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Vormen en kleuren geven ook informatie door ✓ Pictogrammen sluiten ook aan bij bijv. beroepenvelden ✓ Buiten de klasmuren gaan ✓ Sites met pictogrammen en verkeersborden: spellen om te oefenen ✓ Zelf pictogrammen laten ontwerpen 		
19	<p>De leerlingen kennen een beperkt aantal wegwijzers, pictogrammen en informatieborden die zij nodig hebben in hun dagelijks leven.</p>	OD 21
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Functionele kennis ✓ Herkennen en betekenis geven <p>Andere</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Niet enkel beperken tot verkeer ✓ Zeker niet over parkeren en stilstaan ✓ Aandacht voor de nieuwe bewegwijzeringen voor GR-routes, fietspaden, fietsknooppunten, ... ✓ Afstemming op de beroepenvelden of thema/project bijvoorbeeld rond kleding: pictogrammen op de etiketten; voor nijverheid: etiketten op bepaalde producten, dvd, ... ✓ Pictogrammen in de school 		
20	<p>De leerlingen kunnen onder begeleiding de verschillende nationaliteiten binnen de school of leefomgeving bepalen, deze gegevens in een voorgestructureerd diagram omzetten en het land van herkomst van deze mensen op een wereldkaart plaatsen.</p>	OD 23
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Nationaliteit binnen de klas – leerjaar – graad: <ul style="list-style-type: none"> - inventaris maken van de verschillende nationaliteiten - aantallen per nationaliteit bepalen ✓ Gegevens omzetten in een voorgestructureerd diagram 		

- ✓ De landen van herkomst opzoeken en onder begeleiding op een wereldkaart plaatsen

Andere

- ✓ Let op dat leerlingen reeds over de nodige vaardigheden moeten beschikken om dit doel na te streven
- ✓ Voorgestructureerd houdt in dat er niet vertrokken wordt van een leeg diagram
- ✓ In samenwerking met andere vakken: ICT, wiskunde, ...
- ✓ Herkomst, nationaliteit, vooroordelen bespreken
- ✓ Koppelen aan spreekoefening 'voorstelling van jezelf'

21

De leerlingen kunnen onder begeleiding informatie over actuele gebeurtenissen verzamelen.

OD 35

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Gericht leren informatie zoeken
- ✓ Leerlingen selecteren informatie die ze zelf begrijpen

ICT

- ✓ Onder begeleiding criteria leren hanteren om het zoeken op het internet te verfijnen

Andere

- ✓ De leraar vertrekt vanuit een opgenomen journaal of vanuit een krant en oefent met de leerlingen bepaalde zoekstrategieën.
- ✓ Samen met Nederlands en ICT werken aan lees -, luister- en kijkstrategieën. Hier is een functionele, geïntegreerde aanpak mogelijk bijv. rond bronvermelding, logboek bijhouden, Met twee leraren in de klas staan, is dan zeker een meerwaarde.

4.3 Domein maatschappelijk en ethisch bewustzijn

22

De leerlingen zijn zich bewust van hun rechten en plichten in de school- en leef-omgeving.

OD 1

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Dit is een attitude
- ✓ De leerlingen moeten de belangrijkste afspraken uit het schoolreglement kennen en/of kunnen terugvinden. We verstaan dit als 'zich gedragen conform deze rechten en plichten'.
- ✓ Leerlingen zien in dat samenleven het naleven van allerhande omgangsvormen, leefregels en afspraken veronderstelt en kunnen zich daaraan houden
- ✓ Ze zijn bereid deze afspraken na te leven.

Andere

- ✓ Ervaren en met voorbeelden kunnen illustreren dat er binnen een groep regels zijn waaraan ieder lid zich moet houden
- ✓ Het belang ervaren van het naleven van allerhande omgangsvormen, leefregels en afspraken binnen een groep

- ✓ Ervaren dat wie een regel overtreedt zich buiten de groep plaatst wat kan leiden tot een vorm van sancti-
onering
- ✓ Ervaren en vaststellen dat in verschillende groepen soms dezelfde, maar vaak ook verschillende afspra-
ken van toepassing zijn
- ✓ Ervaren dat lidmaatschap van een groep rechten, maar ook plichten inhoudt
- ✓ Ervaren, vaststellen en uiten dat afspraken kunnen veranderen, zo kunnen op uitstappen andere afspra-
ken gelden dan in de klas
- ✓ Rekening houden met onuitgesproken regels binnen een groep

23

De leerlingen kunnen aan de hand van voorbeelden verschillen tussen sociale en culturele groepen uit hun eigen leefomgeving illustreren.

OD 2

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Zoveel mogelijk verschillen ontdekken, waarnemen, vaststellen, correct benoemen
- ✓ Concretiseren van sociale en culturele groepen die raakpunten hebben met hun eigen leefomgeving
- ✓ Vertrekkend vanuit concrete bronnen bijv. beelden, teksten, getuigenissen

Media

- ✓ Audiovisueel materiaal

Andere

- ✓ Concreet waarnemen bij activiteiten buiten de school

24

De leerlingen zien in dat vooroordelen vaak gebaseerd zijn op onbekendheid met anderen en het andere.

OD 2

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Ervaringsgericht ontdekken dat iedereen vooroordelen heeft
- ✓ Vooroordelen toetsen aan de realiteit

Media

- ✓ Stereotypen herkennen, bv. in stripverhalen, tv-series, ...

Andere

- ✓ Dit doel is niet in 'een les' na te streven, maar zal doorheen heel de graad voortdurend aan bod moeten komen.
- ✓ Iets eten wat ze anders niet durven of waarvan ze menen dat het niet lekker is.
- ✓ Vertrekkende van wat typisch was in de tijd van opa of oma of wat typisch is voor een andere jongere: olijven, witlof, spruitjes, couscous, rauwe vis (gravad lax),...
- ✓ Ouders uitnodigen in de klas
- ✓ Aandacht besteden aan het taalgebruik van de leerlingen als uiting van vooroordelen

25	De leerlingen oefenen zich in het respectvol omgaan met anderen.	OD 3
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Aandacht hebben voor het juiste taalgebruik/ taalregister in concrete situaties, zowel verbaal als non-verbaal ✓ Rekening houden met de waarden en normen die anderen belangrijk vinden ✓ Op een gepaste wijze tussenbeide komen wanneer iemand onheus behandeld wordt ✓ Bij conflicten met leeftijdgenoten zoeken naar een geweldloze oplossing ✓ Geen roddel rondstrooien ✓ Zich verontschuldigen na een tekortkoming of ruzie ✓ Dit doel is gekoppeld aan het domein "functionele taalvaardigheid" ✓ Hier kunnen vakoverschrijdende afspraken gemaakt worden <p>Andere</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Werkpunten kunnen gekoppeld worden aan bepaalde activiteiten als schooluitstappen, groepswerken, ... ✓ Hier kan ook aandacht besteed worden aan het respectvol omgaan met de eigendom van anderen. 		
26	De leerlingen leren aandacht hebben voor sociale rechtvaardigheid door kennis te maken met de Rechten van de Mens en van het Kind.	OD 4
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Leerlingen weten dat de Rechten bestaan ✓ De leerlingen kennen een aantal Rechten die voor hen belangrijk zijn ✓ Zij kunnen voorbeelden geven van situaties waarin die Rechten wel of niet gerespecteerd worden ✓ De leerlingen kunnen op hun niveau gepast reageren op situaties van sociale onrechtvaardigheid <p>ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Op de website van Amnesty International zijn didactische mappen beschikbaar rond de kinderrechten. ✓ VORMEN vzw biedt materiaal om met jongeren aan de slag te gaan rond kinderrechten (www.vormen.org) <p>Andere</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Inspelen op de actualiteit bijv. de situatie van daklozen met kinderen ✓ Gebruik maken van de diversiteit in de klas/school of de diversiteit in de klas halen 		
27	Leerlingen kunnen verwoorden wat ze denken, voelen en doen in een concrete situatie en kunnen daar onder begeleiding op hun niveau over reflecteren.	OD 5
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Wat ze denken, voelen en doen creatief weergeven (tekeningen, collage, toneeltjes, pictogrammen, ...) ✓ Deze gedachten, gevoelens en handelingen onder woorden brengen: eerst mondeling, in een latere fase ook schriftelijk 		

- ✓ De eigen gedachten, gevoelens en handelingen toetsen aan bepaalde criteria

Andere

- ✓ Koppelen aan functionele taalvaardigheid “respectvol reageren”
- ✓ Aandacht hebben voor de specifieke woordenschat die nodig is om dit te verwoorden
- ✓ Kijkwijzers hanteren, schrijf- en spreekkaders ter ondersteuning aanbieden
- ✓ Werken met zelf- en peerevaluatie

28

De leerlingen kunnen verschillende klassieke rolverwachtingen ten aanzien van jongens - meisjes illustreren en reflecteren hierover onder begeleiding.

OD 6

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Ervaringsgericht ontdekken dat er bepaalde rolverwachtingen zijn ten aanzien van jongens en meisjes
- ✓ Zoveel mogelijk verschillen ontdekken, waarnemen, vaststellen, correct benoemen,...
- ✓ Reflecteren heeft te maken met:
 - waar komen deze rolverwachtingen vandaan?
 - wat zijn mogelijke gevolgen van de verschillen in rolverwachtingen?
 - hoe sta je daar zelf tegenover?
- ✓ De leerling kan op zijn niveau gepast reageren op die verwachtingen

Media

- ✓ Film: Billy Elliot, Bended like Beckham, ...
- ✓ Verschillende stripverhalen
- ✓ Videoclips

Andere

- ✓ Vertrekkend vanuit concrete bronnen bijv. beelden, teksten, getuigenissen
- ✓ Gekoppeld aan functionele taalvaardigheid “respectvol reageren”
- ✓ Typische beroepen (gender)
- ✓ Speelgoed

29

De leerlingen leren rekening houden met andere opvattingen en leren een mening vormen op basis van argumenten.

OD 7

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Ervaringsgericht ontdekken dat er verschillende opvattingen en meningen bestaan
- ✓ Accepteren dat er verschillen zijn
- ✓ Onderscheid kennen tussen feiten en meningen
- ✓ Eigen meningen of opvattingen staven met argumenten
- ✓ Zowel mondeling als schriftelijk verwoorden

Andere

- ✓ Gekoppeld aan functionele taalvaardigheid “respectvol reageren”
- ✓ Het verwoorden ondersteunen met spreek – en schrijfkaders
- ✓ Aandacht hebben voor de specifieke woordenschat die nodig is om dit te verwoorden

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Verschillende functies van een stad ontdekken
- ✓ Verschillende functies benoemen: o.a. wonen, onderwijs, administratie, verzorging, ontspanning, cultuur, godsdienst, verkeer, handel, nijverheid, toerisme, landbouw
- ✓ Functies koppelen aan specifieke infrastructuur zoals een stadhuis, musea, enz.

Media

- ✓ Film: fragment uit Mon oncle,
- ✓ Toeristische promotiefilmpjes

ICT

- ✓ Verkennen van de website van steden en gemeenten

Andere

- ✓ De functies kunnen ook bekeken worden vanuit het perspectief van tijd en ruimte, de stad vroeger en nu
- ✓ Bestuursfunctie: administratie, vrederecht, belastingcontrole, burgerlijke stand
- ✓ Dienstenfunctie: ziekenhuis, bankinstelling, brandweer, station, transportbedrijf
- ✓ Woonfunctie: villa's, eengezinswoningen, flatgebouwen
- ✓ Werkfunctie: Veel volwassenen hebben hun baan in de stad
- ✓ Recreatieve functie: café, speeltuin, park, zwembad, bioscoop, stadion
- ✓ Culturele functie: museum, opera, concertzaal, kerk
- ✓ Handelsfunctie: slager, bakker, winkelcentrum, supermarkt, drankgroothandel
- ✓ Industriële functie: fabriek, brouwerij, haven

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Vanuit een klassengesprek of een bepaalde werkvorm voor- en nadelen inventariseren (voor- of nadeel is soms anders voor wie in een stad woont of daarbuiten)
- ✓ Voor- en nadelen mondeling en schriftelijk verwoorden

ICT

- ✓ Via chat of mailverkeer peilen naar het leven van jongeren in andere streken of landen (platteland en grootstad)

Andere

- ✓ Voorbeelden van voor- of nadelen: drukte, kostprijs, groenruimte, ontspanningsmogelijkheden, alles dichtbij, vervoer
- ✓ Het verwoorden ondersteunen met spreek- en schrijfkaders

32	De leerlingen kunnen een aantal vormen van vrijetijdsbesteding opnoemen die aansluiten bij hun eigen leefwereld.	OD 32
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Verschillende vormen van vrijetijdsbesteding opnoemen ✓ Verschillende vormen van vrijetijdsbesteding onderzoeken: sport, muziek, televisie, wat je alleen of samen doet, met of zonder elektriciteit, binnen of buiten <p>Andere</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Gebruik maken van wat de leerlingen in de klas doen 		
33	De leerlingen kunnen de infrastructuur en mogelijkheden in verband met vrijetijdsbesteding in hun omgeving vinden en aanduiden.	OD 33
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ De plattegrond van de gemeente/stad kunnen lezen en met behulp van de legende deze plaatsen vinden ✓ Als uitbreiding kan de weg worden uitgestippeld van thuis naar elders <p>ICT</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Google Maps ✓ Websites zoeken en vinden die vrijetijds mogelijkheden aanbieden ✓ Website van de eigen gemeente raadplegen <p>Andere</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Aanduiden op kaart, projectie, in de realiteit, op een stadsplan ✓ Zelf logo's ontwerpen en deze op een plattegrond van de stad/ gemeente plaatsen 		

4.4 Domein organisatiebekwaamheid

34	De leerlingen kunnen individueel of in een kleine groep en onder begeleiding een taakverdeling en planning in de tijd opmaken voor een welomschreven opdracht.	OD 8
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Een (school)agenda correct leren invullen en gebruiken ✓ In een aangeboden structuur een planning invullen ✓ Onder begeleiding zelf een planning invullen ✓ Individueel: <ul style="list-style-type: none"> - aangeven hoeveel tijd voor een taak nodig is - bewaken dat de planning gevolgd wordt 		

- ✓ In groep:
 - afspraken maken over een taakverdeling
 - aangeven hoeveel tijd voor een taak nodig is
 - bewaken dat de afspraken en planning gevolgd worden

Media

- ✓ Inschakelen van het elektronisch leerplatform
- ✓ Gsm-agenda

Andere

- ✓ Contractwerk als middel om te leren plannen
- ✓ Reflectie hierover tijdens de les
- ✓ Rollen van coöperatief leren hanteren: voorzitter, secretaris, tijdbewaker
- ✓ Belang van het werken met een OVUR-strategie (Oriënteren, Voorbereiden, Uitvoeren, Reflecteren)

35

De leerlingen kunnen tijdsaanduidingen op uitnodigingen en openings- en sluitingstijden correct lezen en begrijpen.

OD 9

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Lezen van analoge en digitale klok
- ✓ Met eigen woorden zeggen wat er staat
- ✓ Interpreteren van tijdsduur om tot een planning te komen

Media

- ✓ Klok in de klas

ICT

- ✓ Websites met openingsuren

Andere

- ✓ Afspraken met de leraar wiskunde zijn hier aangewezen
- ✓ Vertrekken vanuit concreet materiaal en levensechte situaties
- ✓ Dit doel sluit aan bij functionele rekvaardigheid

36

De leerlingen kunnen onder begeleiding activiteiten plannen op basis van tijdsaanduidingen op uitnodigingen en openings- en sluitingstijden.

OD 9

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Dit doel bouwt verder op doel 34
- ✓ Inzicht krijgen in de structuur van een agenda
- ✓ Een aangeboden structuur voor planning invullen
- ✓ Verschillende activiteiten plannen in de tijd

Media

- ✓ Eigen zakagenda
- ✓ Gsm-agenda

ICT

- ✓ Elektronisch leerplatform
- ✓ Websites raadplegen waarop men kan reserveren (bijv. Kinopolis, bowlingbaan, ...)
- ✓ Website met uurregelingen van NMBS, De Lijn, ...

Andere

- ✓ Afspraken met de leraar wiskunde zijn hier aangewezen
- ✓ Vertrekken vanuit concreet materiaal en levensechte situaties

37

De leerlingen kunnen gebeurtenissen uit het eigen leven die zij belangrijk vinden op een kalender plaatsen.

OD 10

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Namen van de dagen en maanden kennen en deze in een juiste volgorde zetten
- ✓ Gebeurtenissen uit het eigen leven die zij zelf belangrijk vinden op een kalender plaatsen

Media

- ✓ Rol van de trimestriële kalenders op school
- ✓ Allerlei soorten kalenders: maandkalenders, verjaardagskalender, gezinsplanner,...

Andere

- ✓ Vertrekken vanuit concreet materiaal en levensechte situaties
- ✓ Niet enkel naar het verleden toe, maar ook naar de toekomst

38

De leerlingen kunnen de begrippen tijdstip, tijdsduur, vroeger, nu, later, dag, week, maand, jaar, generatie en eeuw uitleggen met eigen woorden en gebruiken in zinvolle situaties.

OD 11

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Begrippen (her)kennen
- ✓ Begrippen uitleggen in eigen woorden
- ✓ Begrippen gebruiken in zinvolle situaties

Media

- ✓ Posterproject

Andere

- ✓ Aandacht voor woordenschatdidactiek (zie leerplan Nederlands B-stroom)
- ✓ Woorden inoefenen kan d.m.v. spelvormen

4.5 Domein functionele taalvaardigheid

39	De leerlingen kunnen hun eigen mening over een actuele gebeurtenis geven en beargumenteren.	OD 37
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none">✓ Onderscheid kennen tussen feiten en meningen✓ Eigen meningen of opvattingen staven met argumenten✓ Dit zowel mondeling als schriftelijk verwoorden✓ Zie doel 28 <p>Media</p> <ul style="list-style-type: none">✓ TV, radio, internet, krant, ... <p>Andere</p> <ul style="list-style-type: none">✓ Gekoppeld aan functionele taalvaardigheid “respectvol reageren”✓ Het verwoorden ondersteunen met spreek – en schrijfkaders✓ Kan gekoppeld worden aan een ‘rode draad’, opvolgen van de actualiteit✓ Overleg met de leraar Nederlands is belangrijk		

4.6 Domein functionele rekenvaardigheid

40	De leerlingen kunnen uitgaven correct inschatten binnen hun budget.	OD 34
<p>Wenken :</p> <p>Beheersingsniveau</p> <ul style="list-style-type: none">✓ Uitgaven binnen een eigen budget✓ Ernaar streven het budget niet te overschrijden✓ Toepassen in concrete situaties van de vaardigheden die ze in wiskunde hebben verworven <p>Media</p> <ul style="list-style-type: none">✓ Rekenmachine kunnen gebruiken om te controleren <p>Andere</p> <ul style="list-style-type: none">✓ Schatten is een domeinoverschrijdende vaardigheid in het leerplan wiskunde B-stroom:” . Om het eigen budget goed te kunnen beheren en prijsbewust te worden, is het kunnen schatten van prijzen essentieel. Schatten leert men door het veel te doen.”✓ Schatten gebeurt in levensechte situaties✓ Geschatte prijzen vergelijken met de realiteit✓ Spelprogramma “de juiste prijs” kan een leuke werkvorm zijn.		

41

De leerlingen kunnen eenvoudige betalingen uitvoeren.

OD 34

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Met geld rekenen
 - dit betekent dat de leerlingen de in omloop zijnde muntstukken en bankbiljetten kunnen onderscheiden, wisselen, ermee kunnen betalen en het wisselgeld kunnen hanteren
 - zij kunnen ook prijslijsten lezen en gebruiken
- ✓ Toepassen in concrete situaties van de vaardigheden die ze in wiskunde hebben verworven

Media

- ✓ Spelvormen zoals monopoly

Andere

- ✓ Overleg met de leraar wiskunde is belangrijk i.f.v. het tijdstip waarop dit doel wordt nagestreefd

42

De leerlingen kunnen de tijd tussen twee gebeurtenissen uit hun eigen leven berekenen aan de hand van een kalender.

OD 10

Wenken :

Beheersingsniveau

- ✓ Sluit aan bij doel 36
- ✓ Aan de hand van de kalender
- ✓ Toepassen in concrete situaties van de vaardigheden die ze in wiskunde hebben verworven

Andere

- ✓ Mnemotechnische middeljes om het aantal dagen van een maand te onthouden

 Leerplannen van het VVKSO zijn het werk van leerplancommissies, waarin begeleiders, leraren en eventueel externe deskundigen samenwerken.

Op het voorliggende leerplan kunt u als leraar ook reageren en uw opmerkingen, zowel positief als negatief, aan de leerplancommissie meedelen via e-mail (leerplannen.vvksso@vsko.be).

Vergeet niet te vermelden over welk leerplan u schrijft: vak, studierichting, graad, nummer. Langs dezelfde weg kunt u zich ook aanmelden om lid te worden van een leerplancommissie. In beide gevallen zal de Dienst Leerplannen zo snel mogelijk op uw schrijven reageren.

5 Minimale materiële vereisten

5.1 Infrastructuur

- Een verduisterbaar klaslokaal waarin projectie van digitale gegevens mogelijk is (i.c. beamer en computer).
- Een pc met internetaansluiting
- In het kader van zelfwerkzaamheid en zinvolle integratie van ICT zou er per 2 leerlingen een pc met internetaansluiting beschikbaar moeten zijn in het lokaal.
- Het lokaal met flexibel verplaatsbaar meubilair is ruim genoeg om te werken in hoekjes. (B35)
- Actuele wandkaarten van voldoende grootte van België – Europa – de wereld
- Prikbord of magneetbord
- Opbergkast

5.2 Basismateriaal

- Kleurpotloden en een lat (meetinstrument)
- Relevante kaarten in kleur op A4 formaat (B1)
- Een zelfgemaakte (of aangekochte) tijdband al dan niet in groot formaat moet in de klas hangen (B2)
- Plattegronden van de bestudeerde plaatsen (B9)
- Een kalender, dit kan de kalender in de agenda zijn (B38)
- De leerlingen moeten kunnen beschikken over een (digitale) woordenboek (B6) (B39)
- Een kompas (B8)

5.3 ICT-toepassingen

Aangepast didactische software:

- Wenselijk zou zijn dat er programma's toegankelijk zijn om als encyclopedische informatiebron te fungeren vb. Wikipedia
- Een programma om landschappen te herkennen vb. Google Earth, Google Maps, Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen (AGIV) (B7)
- Andere didactische software die ondersteunend kan zijn bij het realiseren van de doelen.

6 Lijst van vakgebonden ontwikkelingsdoelen

1 Dimensie maatschappij

De leerlingen

- 1 kennen hun rechten en plichten in de school- en leefomgeving.
- 2 leren hun eigen leefomgeving onbevooroordeeld observeren.
- 3 leren respectvol omgaan met verschillende groepen in onze multiculturele samenleving.
- 4 leren opkomen voor de eerbiediging van de rechten van de mens en het kind en de sociale rechtvaardigheid.
- 5 leren kritisch zijn tegenover zichzelf, de medeleerlingen en het maatschappelijk gebeuren.
- 6 leren besef hebben van verschillende rolverwachtingen jongens - meisjes en zich daar weerbaar tegenover op te stellen.
- 7 leren rekening houden met andere opvattingen en hoeden zich voor vooroordelen.

2 Dimensie tijd

De leerlingen

- 8 kunnen in een kleine groep voor een welomschreven opdracht een taakverdeling en planning in de tijd opmaken.
- 9 kunnen tijdsaanduidingen op uitnodigingen en openings- en sluitingstijden correct interpreteren.
- 10 kunnen een kalender hanteren om gebeurtenissen uit hun eigen leven in de tijd te situeren en om de tijd tussen deze gebeurtenissen correct te bepalen.
- 11 kunnen de begrippen tijdstip, tijdsduur, vroeger, nu, later, dag, week, maand, jaar, generatie en eeuw in verband met tijd hanteren.
- 12 kunnen belangrijke figuren of gebeurtenissen, die in de lessen aan bod komen, op een tijdsband situeren.
- 13 kunnen eenvoudige bronnen en levende getuigen raadplegen.
- 14 illustreren verschillen in tijdsbesteding tussen vroeger en nu, hier en elders.
- 15 kunnen aan de hand van eenvoudig bronnenmateriaal het dagelijks leven van mensen in een andere tijd vergelijken met hun eigen leven.
- 16 ontwikkelen kritische zin bij het omgaan met historische informatie.

3 Dimensie ruimte

De leerlingen kunnen

- 17 de begrippen wijk, gehucht, dorp, deelgemeente, fusiegemeente, stad, provincie, regio, land, continent en zee in verband met ruimte hanteren.
- 18 aan de hand van concrete inrichtingselementen een landelijk, stedelijk, toeristisch en industrieel landschap van elkaar onderscheiden.
- 19 op een kaart van Vlaanderen of België en op een kaart van andere bestudeerde gebieden, belangrijke plaatsen situeren.
- 20 zich aan de hand van een plattegrond of een kaart oriënteren.
- 21 informatie halen uit wegwijzers, pictogrammen en informatieborden.

4 Thema "de school en haar omgeving"

De leerlingen

- 22 herkennen door gericht waarnemen of na onderzoek een aantal landschappen in de eigen omgeving.
- 23 kunnen de verschillende nationaliteiten binnen de school of leefomgeving bepalen, in grafiek zetten en op de wereldkaart plaatsen.
- 24 kunnen het stratenplan van de gemeente gebruiken.
- 25 kunnen de gemeente situeren in een ruimere omgeving.
- 26 kunnen de gevaarlijkste punten in de buurt van de school aanduiden en weten hoe ze hun gedrag moeten aanpassen aan die gevaarsituaties.

5 Thema "de woning"

De leerlingen kunnen

27 verschillende woonvormen in tijd en ruimte situeren.

28 het wonen in functie van het klimaat, het bouw materiaal, het landschap, de samenlevingsvorm, de levensstijl en de beroepsactiviteit verklaren.

6 Thema "de stad in verleden en heden"

De leerlingen

29 kunnen factoren opnoemen die het ontstaan van een stad verklaren.

30 herkennen en verklaren in een stad sporen uit het verleden.

31 hebben inzicht in de functies van een stad en kunnen de voor- en de nadelen van het stadsleven verduidelijken.

7 Thema "de vrijetijdsbesteding"

De leerlingen

32 kennen verschillende vormen van vrijetijdsbesteding aansluitend bij hun eigen leefwereld.

33 kennen de infrastructuur en mogelijkheden in verband met vrijetijdsbesteding in hun woonomgeving.

34 kunnen met geld omgaan.

8 Thema "actualiteit"

De leerlingen kunnen

35 informatie verzamelen over een actuele gebeurtenis.

36 een actuele gebeurtenis situeren in tijd en ruimte.

37 hun eigen mening over een actuele gebeurtenis verduidelijken.

Bibliografie

Taalgericht vakonderwijs

HAJER, M., MEESTRINGA, T., Handboek taalgericht vakonderwijs, Coutinho, Bussum 2004, 227 pagina's.

PAUS H., RYMENANS R., VAN GORP K., Dertien doelen in een dozijn, Nederlandse Taalunie 2006, 96 pagina's.